

УДК 930.4+ 929

Добролюбська Ю.А.,

д.філос.н., професор кафедри всесвітньої історії та методології науки

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», jdobrol@ukr.net

Україна, м. Одеса

З ІСТОРІЇ ЖИТТЯ ТА ВИНАХОДУ ПОВ'ЯЗКИ ФРАНЦУЗЬКОГО ХІРУРГА П'ЄРА-ЖОЗЕФА ДЕЗО

Простежуються основні віхи життя та діяльності французького лікаря та анатома П'єра-Жозефа Дезо, якого вважають ініціатором та засновником хірургічної школи XVIII–XIX століть. Він вніс величезний доробок у розвиток хірургії, удосконалення техніки хірургічних операцій та еволюцію хірургічних інструментів. Особливу увагу він приділяв вивченню проблем десмургії взагалі та основам техніки лікування переломів ключиці зокрема. Проаналізовані розроблені ним способи лікування переломів верхньої кінцівки. Важливе значення набула техніка накладення тугої бинтової пов'язки Дезо, техніка якої складається з декількох етапів і має значні переваги для лікування хворих. Ефективність застосування такого способу лікування травм особливо важлива в екстрених ситуаціях та в період реабілітації.

Ключові слова: пов'язка Дезо, історія медицини, хірургія, десмургія, лікування, перелом ключиці.

Постановка проблеми. Французького лікаря та анатома П'єра-Жозефа Дезо вважають ініціатором та засновником хірургічної школи XVIII–XIX століть. Він вніс величезний доробок у розвиток хірургії, удосконалення техніки хірургічних операцій та еволюцію хірургічних інструментів. Особливу увагу він приділяв вивченню проблем десмургії взагалі та основам техніки лікування переломів ключиці зокрема.

Історія речей та винаходів завжди містить в собі численні незвичні, цікаві, а іноді й трагічні факти. Протягом останніх трьох століть багато людей, серед яких нещодавно опинилась й авторка цієї статті, відчули на собі цілющу силу так званої «пов'язки Дезо». Однак тільки саме ім'я лікаря залишилось сьогодні відомим широкій аудиторії. Що до історії його діяльності та обставин життя, то вони майже невідомі та не притягали увагу дослідників. Окрім маленької енциклопедичної інформації авторства медика, доктора медицини Григорія Марковича Герценштейна, розміщеної в десятому томі словника Брокгауза і Ефрона [1, с.289] та коротких оглядових відомостей у загальних керівництвах з історії медицини для лікарів [2], нам не вдалось знайти жодного спомину про Дезо до початку XXI століття. Невеличка стаття Є. Белової, видана у 2019 році, присвячена переважно опису техніки лікування перелому ключиці та характеристик лікувальної пов'язки Дезо [3, с.9-11].

Метою цієї розвідки є створення біографічної характеристика основних подій життя та професійної діяльності П'єра-Жозефа Дезо на фоні бурхливих соціально-політичних подій історії Франції другої половини XVIII століття.

Виклад основного матеріалу. П'єр-Жозеф Дезо народився 6 лютого 1738 р. у селищі Мулен-Руж кантону Буенан і був шостою дитиною мельника Клода-Жозефа Дезо та Жанни Варін. Місцевий заможний житель та підприємець Жак-Антуан Прелер, помітивши особливі інтелектуальні здібності П'єра-Жозефа дуже рано, відправив його до містечка Люр для занять з репетитором. Ці уроки французької та латинської мов дозволили хлопчику у віці дванадцяти років поступити до п'ятого класу коледжу Люра. Там він продовжував вивчати латинську мову та оволодів нею на такому високому рівні,

що у віці сімнадцяти років зміг перекласти на французьку трактат «Про рух тварин» (De Motu Animalium) італійського вченого-універсала XVII століття Джованні Альфонсо Бореллі.

Після п'яти років навчання, повернувшись додому, він спочатку за бажанням батька вивчав теологію та теорію медичної справи під керівництвом лікаря у своєму селі, щоб зайняти в майбутньому місце місцевого ескулапа. Однак у 1759 році, незадоволений рівнем знань та своїм наставником, він поїхав удосконалювати свої навички у військовому госпіталі Бельфора, де професором був хірург Бальтазар Віг'єр. Після трьох років перебування в Бельфорі, коли останні поранені в Семирічній війні закінчили лікування, він у 1764 році вирушив до Парижа. В Парижі Дезо два роки відвідував лекції та заняття анатомів і найвідоміших хірургів того часу, особливо Жана-Луї Петі. Жив він переважно завдяки приватним урокам математики, які давав своїм однокурсникам та молодшим студентам.

У 1766 році знання, які він здобув, дозволили йому відкрити у віці двадцяти восьми років громадську школу, яку відвідували понад 300 учнів, старших за нього. Взимку він вів заняття з анатомії, а влітку практичні вправи з хірургії, використовував анатомічні трупи, а не дошки з малюнками або шматочки воску. Точність, практична корисність та новизна його уроків приваблювала велику кількість учнів і навіть викладачів незважаючи на його юність та відсутність красномовства. Цей успіх, однак, обернув проти нього професорів медичного факультету та братства хірургів Сен-Ком, які були незадоволені бачити їхні школи безлюдними на користь юнака, який ледве почав практикувати. Вони почали активно використовувати право, яке їм надавали правила, забороняючи йому давати уроки. Тоді він за підтримки Антуана Луї та Жермена Ла Мартінєра, тодішніх керівників хірургії, продовжив вести заняття під іменами відомих лікарів.

Після десяти років викладання його репутація почала приживатися і він прагнув зайняти посаду професора в Практичній школі, але обов'язковою умовою для цього було бути членом Колегії хірургів, чого він не міг себе дозволити через брак коштів. У 1776 р. Колегія погоди-

лася зробити виняток і прийняти його за умови виплати потрібної суми внеску поступово.

Ставши членом престижної Колегії хірургів, він мало цікавився її роботою, написавши для неї лише одну працю [4, p.96]. Один з його друзів дорікав йому за те, на що він відповідав: «Я – як сольові речовини, кристалізуюсь лише у спокої» [5, p.217]. Тим не менше він поступово піднявся в званні, ставши у 1782 році головним хірургом лікарні Шаріте, а у 1788 році – головним хірургом Отель-Дьє де Парі (Паризького Божого притулку), найбільшої і найвідомішої з усіх паризьких лікарень того часу.

У часи Французької революції Дезо спочатку завдяки його стійкій репутації та селянському походженню визнали «першим хірургом Європи». У 1791 р. він почав видання «Хірургічного журналу», який проіснував до 1794 р. Однак сам він в цьому журналі нічого ніколи не писав, лише у статтях його учнів та студентів можна виокремити елементи його вчення, уроків з лікування хвороб сечовивідних шляхів та цікаві спостереження, зібрані в клініці Отель-Дьє. Цілодобово присвячуючи себе хворим і пораненим Революції, він отримав золоту медаль від своїх студентів, був призначений професором хірургічної клініки та членом військового комітету охорони здоров'я при міністерстві Сервана у 1792 році.

Під час терору П'єр Шометт, тодішній впливовий прокурор Комуни 1792 року, який став ворогом Дезо за те, що лікар різко засудив безграмотність та безтурботність адміністрації міста, звинуватив його в муніципалітеті в тому, що керівництво Отель-Дьє відмовилось опікуватися пораненими після повстання 10 серпня. Хоча звинувачення було брехнею, бо приміщення клініки були переповнені пораненими, 28 травня 1793 року революційний комітет виписав ордер на арешт Дезо. О 10 годині ранку Отель-Дьє та його амфітеатр були оточені солдатами, які заарештували хірурга посередині лекції та ув'язнили його як підозрюваного в палаці Люксембург. Через три дні він був звільнений завдяки петиції, підписаній близько п'ятдесятьма лікарями, численним скаргам його вихованців та хворих, а також заступництву Франсуа Антуана де Фуркруа. Комітет суспільної безпеки видав розпорядження про надання йому права перебування на посаді на наступні два роки.

Після тюрми Дезо продовжив викладання хірургії і після падіння Робесп'єра прагнув зробити свою школу кориснішою для навчання, але його проект пішов проти планів Громадського комітету з освіти скасувати коледж хірургії та медичний факультет й створити нову революційну Школу здоров'я.

Незважаючи на те, що він був призначений амбулаторним професором, Дезо не схвалював ідею цієї школи, яка, об'єднуючи викладання медицини та практичну хірургію, була нерозумним та штучним утворенням. Об'єднання теоретичної медицини та хірургії на практиці, за його словами, означало, що не вдасться виконати жодної справи.

На 31 травня 1795 року тюремна стража викликала Дезо к юному дофіну Людовіку, якого тримали у вежі Тампля, у зв'язку з його хворобою. Однак жорстокі неспокійні часи революційних подій передчасно постаріли та сильно підірвали здоров'я Дезо. Його глибоко врази-

ли трагічні події Преріальського повстання III року, виникли побоювання щодо нового арешту та переслідування.

В ніч з 29 на 30 травня 1795 р. Дезо впав у стан лихоманки з маренням та ведіннями, в яких він знову і знову бачив одного з найкращих своїх друзів, Кервелегана, що приймав участь у жорстокому знищенні учасників Преріальського повстання, у ланцюгах та на гільйотині. Йому марилося, що він також вдягнений у закривавлену сорочку і він благав друзів зняти її з нього якнайшвидше. Незважаючи на турботи учнів та друзів через три дні лихоманка перемогла і він помер 1 червня 1795 року.

Оскільки він не встиг відвідати хворого дофіна поширились чутки, що Дезо був отруєний за відмову здійснити певні злочинні проекти революційного уряду, який хотів вбити дофіна [6].

Однак розтин, здійснений на прохання термідоріанців учнем Дезо Марі Франсуа Ксав'є спростував ці чутки та встановив відсутність отрути в органах.

Після його смерті французька нація надала його вдові Маргеріт Тувенен пенсію в 2000 екю. Його єдина дитина, Алексіс-Матіас, померла ще маленькою.

Сам Дезо майже нічого не опублікував, але разом зі своїм другом, хірургом Франсуа Шопаром, склав «Трактату про хірургічні захворювання» [8]. Ксав'є Біча, один із найвідоміших його учнів, опублікував під його іменем два томи хірургічних праць у 1798–1799 роках [7].

Як можна вивести з цих праць, П'єр-Жозеф Дезо був одним з перших європейських лікарів, хто зробив величезний внесок в розвиток десмургії, розробив основи техніки лікування перелому ключиці. Надання допомоги хворим і постраждалим з найрізноманітнішими закритими ушкодженнями опорно-рухового апарату здійснюється багатьма цікавими способами. У комплексі засобів та прийомів надання медичної допомоги на першому місці за значенням і частотою слід визнати пов'язки. Залежно від мети, яку ставлять при накладенні пов'язок, їх поділяють на кілька видів: м'які, стискаючі, пов'язки з витяжкою тощо. Для лікування переломів плечового пояса, зокрема травм ключиці, застосовується нерухома пов'язка, запропонована П'єром-Жозефом Дезо, мета якої забезпечити спокій верхньої кінцівки [3, с.9]. Особливо важливу роль відіграє застосування пов'язки Дезо при наданні першої долікарської допомоги в умовах надзвичайної ситуації.

Пов'язка Дезо відноситься до числа найскладніших пов'язок, які застосовуються в якості транспортної іммобілізації при переломі ключиці, вивиху плеча і може бути виконана в двох варіантах (м'який бинтовий і гіпсовий). Основне показання до накладання, це лікування переломів ключиці, у всіх інших випадках вона накладається тільки для тимчасової іммобілізації до закінчення спеціалізованої хірургічної допомоги [3, с.10].

Техніка накладання тугої бинтової пов'язки, розроблена П'єром-Жозефом Дезо, складається з п'яти етапів. Перший етап накладання пов'язки, це фіксація ватно-марлевого валика в пахвовій області пошкодженої сторони. Другим етапом є накладання циркулярних ходів бинта у напрямку від здорової сторони до хворої. На третьому етапі другий тур бинта проводиться з здорової пахвової області спереду косо вгору на здорову область

над ключицею і по трапецієподібному м'язу спускається вертикально вниз до перехрещення з хворим передпліччям. Четвертий етап – третій тур бинта підхоплює знизу передпліччя пошкодженої сторони і йде косо вгору в сторону здорової пахвової западини. Заключний етап накладення пов'язки полягає в тому, що четвертий тур бинта ведуть косо через спину, потім через проксимально-дистальний уламок ключиці бинт спускається вертикально вниз і, підхоплюючи знизу передпліччя пошкодженої кінцівки, йде до пошкодженої дельтоподібної області. Закінчується пов'язка повторним чергуванням всіх чотирьох турів бинта. Показником правильної техніки накладення та фіксації пов'язки вважається неможливість відвести ліктьовий суглоб пошкодженої кінцівки [3, с.11].

Висновки. Одним з достоїнств розробленої П'єром-Жозефом Дезо лікувальної пов'язки є одночасна і надійна фіксація пошкодженої ключиці та кінцівки до тулуба. Слід визнати, що на сьогоднішній день пов'язка Дезо значно модифікувалася. Завдяки добре вивченій техніці накладення пов'язки виготовляють спеціальні бандажі для реабілітації після травм, оперативних втручань на ключиці, верхній кінцівки тощо.

Таким чином, П'єр-Жозеф Дезо вніс значний внесок в розвиток як хірургії, так і медицини в цілому. Він першим запропонував спосіб лікування травм ключиці і плечового пояса. Він один з перших заклав основи клінічної хірургії. А пов'язка Дезо набула широкої популярності в різних розділах медицини і врятувала багато травмованих людей в усьому світі.

Література

1. Герценштейн Г.М. Дезо, П'єр-Жозеф / Г.М. Герценштейн // *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. Том X (19). Давенпорт – Десмин. – СПб., 1893. – С.289.*
2. Мирский М.Б. *История медицины и хирургии: учебное пособие / Марк Борисович Мирский. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. – 528 с.*
3. Белова Е.В. *225 лет со дня смерти французского хирурга основоположника техники лечения перелома ключицы П'єра-Жозефа Дезо / Е.В. Белова // Вестник совета молодых ученых и*

специалистов Челябинской области. – 2019. – № 1 (24). – III. 1. – С.9-11.

4. Labrune C. *Étude sur la vie et les travaux de Desault, chirurgien célèbre du XVIII siècle, né en Franche Comté / Charles Labrune. – Besançon: J. Jacquin, 1867. – 118 p.*

5. Cabaret P.-J. *Biographie de Desault / P.-J. Cabaret // Bureau du Journal. – 1845. – semestre 2. – P. 213-220.*

6. Étienne B. *Un professeur et un chirurgien audacieux: Pierre-Joseph Desault (1738–1795) / Bertrand Étienne. – Rennes, [s.n.], 2000. – 171 p.*

7. Desault P.-J. *Œuvres chirurgicales. Maladies des parties dures. Maladies des parties molles / Pierre-Joseph Desault. – Paris: Vve Desault, Méquignon, Devilliers, Deroy, 1798–99. 2 vol. «Première partie», «Seconde partie». – 484 p.*

8. Desault P.-J. *Traité des maladies des voies urinaires / Pierre-Joseph Desault. – Paris: augmenté et publié par Xavier Bichat, ouvrage extrait du Journal de Chirurgie. 1798. – 352 p.*

References

1. Gerczenshtejn G.M. *Dezo, Per-Zhozef / G.M. Gerczenshtejn // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. Том X (19). Давенпорт – Десмин. – СПб., 1893. – С. 289.*
2. Mirskij M.B. *Istoriya medicziny i khirurgii: uchebnoe posobie / Mark Borisovich Mirskij. – M.: GEOTAR-Media, 2010. – 528 s.*
3. Belova E.V. *225 let so dnya smerti francuzskogo khirurga osnovopolozhnika tekhniki lecheniya pereloma klyuchicy P'era-Zhozefa Dezo / E.V. Belova // Vestnik soveta molodykh uchenykh i spetsialistov Chelyabinskoy oblasti. – 2019. – #1 (24). – T. 1. – S. 9-11.*
4. Labrune C. *Étude sur la vie et les travaux de Desault, chirurgien célèbre du XVIII siècle, né en Franche Comté / Charles Labrune. – Besançon: J. Jacquin, 1867. – 118 p.*
5. Cabaret P.-J. *Biographie de Desault / P.-J. Cabaret // Bureau du Journal. – 1845. – semestre 2. – P. 213-220.*
6. Étienne B. *Un professeur et un chirurgien audacieux: Pierre-Joseph Desault (1738–1795) / Bertrand Étienne. – Rennes, [s.n.], 2000. – 171 p.*
7. Desault P.-J. *Œuvres chirurgicales. Maladies des parties dures. Maladies des parties molles / Pierre-Joseph Desault. – Paris: Vve Desault, Méquignon, Devilliers, Deroy, 1798–99. 2 vol. «Première partie», «Seconde partie». – 484 p.*
8. Desault P.-J. *Traité des maladies des voies urinaires / Pierre-Joseph Desault. – Paris: augmenté et publié par Xavier Bichat, ouvrage extrait du Journal de Chirurgie. 1798. – 352 p.*

Dobrolyubskaya Y.A.,

Doctor of Sciences in Philosophy, Professor of the Department of World History and Methodology of Science, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, jdobrol@ukr.net

Ukraine, Odessa

HISTORY OF LIFE AND INVENTION OF THE BANDAGE FRENCH SURGEON PIERRE-JOSEPH DESO

In the article can be traced the main milestones in the life and work of the French physician and anatomist Pierre-Joseph Deso, who is considered the initiator and founder of the surgical school of the XVIII–XIX centuries. He made great strides in the development of surgery, the improvement of surgical techniques and the evolution of surgical instruments. He paid special attention to the study of the problems of desmurgy in general and the basics of treatment of clavicle fractures in particular. There are analyzed the methods of treatment of fractures of the upper extremity developed by him. The technique of applying a tight bandage Deso has become important. This technique consists of several stages and has significant advantages for the treatment of patients. The effectiveness of this method of injury treatment is especially important in emergencies and during rehabilitation.

Key words: *Deso bandage, history of medicine, surgery, desmurgy, treatment, clavicle fracture.*